

УДК 37.036:371.11

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-102-2-29-33

Наталія БОЙЧУК,

начальник управління освіти, молоді та спорту
Березнівської райдержадміністрації,
м. Березне Рівненської області

Юрій ОЛЕКСІН,

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри суспільних дисциплін
Національного університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

Валентина СОКАЛЬ,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри суспільних дисциплін
Національного університету водного господарства
та природокористування, м. Рівне

УПРАВЛІНСЬКИЙ КОНТЕКСТ У ПРОЦЕСАХ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ (із досвіду роботи Малої академії народних мистецтв та ремесел Березнівської ЗОШ I – III ступенів № 2 Рівненської області)

У статті проаналізовано наукові підходи щодо організації та управління процесом художньо-естетичного виховання учнів. Представлено нову систему формування й розвитку естетичної культури школярів на прикладі діяльності Малої академії народних мистецтв та ремесел, що діє на базі Березнівської ЗОШ I – III ступенів № 2. Презентовано систему управління художньо-естетичним вихованням учнів у даному закладі, що забезпечує освітні потреби кожного школяра відповідно до його схильностей, інтересів, можливостей.

Ключові слова: художньо-естетичне виховання, педагогічний процес, система управління позаурочним педагогічним процесом.

В статті проаналізовані наукові підходи к організації и управління процесом художественно-эстетического воспитания учащихся. Представлена новая система формирования и развития эстетической культуры школьников на примере Малой академии народных искусств и ремесел, которая действует на базе Березновской ООШ I – III ступеней № 2. Представлена система управления художественно-эстетическим воспитанием учащихся в данном заведении, обеспечивающая образовательные потребности каждого школьника в соответствии с его склонностями, интересами, возможностями.

Ключевые слова: художественно-эстетическое воспитание, педагогический процесс, система управления внеурочным педагогическим процессом.

The article analyzes the scientific approaches to the organization and management of the process of artistic and aesthetic education of pupils. The problem of management of aesthetic education of pupils in general secondary education is studied, which is a clearly defined system of interaction of all subjects to create conditions for the realization of conceptual goals and objectives of aesthetic education of students. It is substantiated that an important condition for restructuring the content of extracurricular education and upbringing, an effective means of its improving is to increase the level of management of the pedagogical process, the ability of managers to rely on public opinion, encourage, stimulate creativity initiative of each employee, the ability to find something new, progressive in the educational process.

A new system of formation and development of aesthetic culture of schoolchildren is presented on the example of the Small Academy of Folk Arts and Crafts, which operates on the basis of Berезne Secondary School of I–III grades № 2. It is determined that the formation of aesthetic tastes and interests, development of artistic and aesthetic culture at systematic use in sections and

studios of MANMR of various means of musical and choreographic education: conversations-messages, conversations-illustrations, conversations-discussions, games, competitions, holidays, viewing of a video films, attending concerts, exhibitions and participate in them.

The system of management of art and aesthetic education of students in this institution is presented, which provides the educational needs of each pupil in accordance with his inclinations, interests, abilities.

Key words: artistic and aesthetic education, pedagogical process, out-of-school pedagogical process management system.

Останнім часом неабияк зросла увага науковців до проблем теорії і практики естетичного виховання як найважливішого засобу формування відношення до дійсності, засобу етичного і розумового виховання, тобто як засобу формування всесторонньо розвинутої та духовно багатой особистості.

Актуальність дослідження підсилюється тим, що питання естетичного виховання особистості на сьогодні є соціальною проблемою. Стан естетичної культури суспільства як у світі загалом, так і в Україні зокрема, викликає значне занепокоєння.

Проблема естетичного виховання покоління, що підрастає, є актуальною, тому що кожен історичний етап розвитку суспільства, формуючи свій ідеал, висуває нові вимоги або модифікує старі, переорієнтовує людину в її оцінках дійсності.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Розробка теми публікації потребує аналізу стану вивчення питань естетичного виховання в науковій літературі. Важливе значення для вирішення означеної проблеми мають положення, викладені в теоретичних позиціях О. Дем'ячука [6], Л. Масол [7], Н. Миропольської [8] щодо художньо-естетичного виховання, розвитку окремих параметрів естетичного досвіду дітей і молоді, їх естетичних почуттів, інтересів, потреб, сприймання, творчої діяльності. Психолого-педагогічні принципи формування особистості засобами мистецтва визначає В. Бутенко [5]; формування ціннісних орієнтацій особистості розкрито в працях І. Беха [4], В. Рагозіної [9]; світоглядну функцію мистецтва розробляє О. Рудницька [10]; визначення видів естетичного ставлення до мистецтва (емоційні, нормативні, когнітивні, діяльнісні, соціально-орієнтовані) та критеріїв його сформованості обґрунтовує Л. Аристова [2].

Цінність вказаних вище досліджень полягає в тому, що вони слугують підґрунтям для подальшої наукової розробки теоретичних та технологічних аспектів управління художньо-естетичним вихованням учнів.

Проте проблема управління естетичним вихованням учнів у закладі загальної середньої освіти, яке має становити чітко визначену систему взаємодії всіх суб'єктів щодо створення умов для реалізації концептуальних цілей та завдань естетичного виховання учнів, залишається малодослідженою.

Як свідчить практика, в сучасній школі пріоритет надається глибоким знанням і всебічним умінням, водночас відчувається гострий дефіцит загальнолюдських духовних цінностей, гуманітарної та естетичної культури і вагомим фактором у цьому є недостатня підготовленість педагогів, керівників закладів загальної середньої освіти до даної діяльності.

Виникає необхідність створення такої системи управління естетичним вихованням учнів, яка б забезпечувала освітні потреби кожного школяра відповідно

до його нахилів, інтересів, можливостей, де пріоритетним буде виховання загальнолюдських цінностей особистості (доброті, милосердя, толерантності, почуття краси та ін.), стимулювання її внутрішніх сил до саморозвитку і самовиховання.

Саме таку інноваційну та унікальну систему управління естетичним вихованням учнів запроваджено в Березнівській загальноосвітній школі I – III ступенів № 2 Рівненської області, на базі якої діє Мала академія народних мистецтв та ремесел (*далі – МАНМР*). Як центр художньо-естетичного виховання школярів вона забезпечила створення в даному закладі цілісної скоординованої системи з виявлення, розвитку, підтримки та стимулювання здібних дітей і талановитої молоді.

Мета статті – проаналізувати наукові підходи щодо організації та управління процесом художньо-естетичного виховання учнів; на прикладі діяльності Малої академії народних мистецтв та ремесел, що діє на базі Березнівської ЗОШ I-III ступенів № 2 Рівненської області, охарактеризувати нову систему формування й розвитку естетичної культури школярів.

Виклад основного матеріалу. Питання формування і розвитку естетичної культури особистості передбачає теоретичне обґрунтування структури та змісту управлінської діяльності керівників закладів загальної середньої освіти щодо організаційно-методичних аспектів естетичного виховання учнів, яке б розкривало конкретні шляхи і засоби забезпечення ефективного впливу суб'єктів управління на процес та результати естетичного виховання учнів.

Мала академія мистецтв та ремесел, що із 1993 року діє на базі Березнівської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 2 Рівненської області, стала важливим центром змістовної позакласної та гурткової роботи. Саме тут у 14 гуртках і творчих об'єднаннях займається 564 учні, що становить 60 % від загальної кількості школярів. Трьом дитячим колективам присвоєно звання «Зразковий художній колектив».

Дослідження означеної вище проблеми характеризується чотирма педагогічними умовами, які розглянемо нижче.

Перша – навчально-матеріальна, що полягає в розробці нової моделі Малої академії народних мистецтв та ремесел – центру естетичного виховання школярів, зміні його статусу, вдосконаленні навчально-виховної діяльності школи.

Друга – організаційно-управлінська, що передбачає приведення спільних дій педагогів до розробки організаційно-функціональної структури розв'язальної системи діяльності педагогів і вихованців, спрямованої на оволодіння естетичними знаннями, виховання творчої особистості, здатної до активної інноваційної діяльності.

Третя – змістовно-технологічна, яка має на меті організацію роботи щодо цілісного впровадження навчальних програм, поглибленої інтеграції навчального процесу з діяльністю студій і секцій академії, використання видовищного комплексу, залучення дітей до значущих для них видів діяльності, стимулювання розвитку їх інтересів.

Четверта – науково-методична, спрямована на підвищення професіоналізму керівників секцій і студій МАНМР, забезпечення свободи вибору та стимулювання їх творчого пошуку, озброєння теоретико-методологічними знаннями, які охоплювали б найбільш універсальні положення і принципи позаурочної освіти і виховання [1, с. 18].

Педагогічний процес – складне і багатогранне явище, яке вимагає створення цілісної системи виховного процесу, передбачає не лише організацію творчої праці педагога, а й враховує психолого-педагогічні особливості сучасного учня, складність і неоднозначність його внутрішнього світу, співробітництво та взаємодію педагога й вихованця.

Важливою умовою перебудови змісту позаурочної освіти й виховання, ефективним засобом його вдосконалення є підвищення рівня управління педагогічним процесом, уміння керівників у своїй діяльності зважати на громадську думку колективу, заохочувати, стимулювати творчість, ініціативу кожного працівника, вміння знаходити нове, прогресивне, що викликає під час освітнього процесу.

Процес управління Малою академією народних мистецтв та ремесел забезпечує виконання координаційно-інформаційної, аналітико-узагальнюючої, контрольної-коригуючої та стимулюючо-гальмуючої функцій. Провідною є функція підвищення професійної майстерності педагога, його кваліфікаційного прагнення до самоосвіти та самовдосконалення.

Система управління позаурочним педагогічним процесом – це взаємозв'язок, взаємозалежність та взаємопідпорядкування основних його понять та їх реалізація в єдності (мета, зміст позаурочної освіти та виховання, відбір оптимальних форм, методів та засобів виховного впливу, аналіз наслідків діяльності). Вона передбачає чотири етапи.

Перший етап цієї системи – чітке визначення мети і завдань для всього учнівсько-педагогічного колективу Малої академії народних мистецтв та ремесел, які виходять із державно-нормативних документів про освіту і виховання. До кожного члена колективу вони доводяться своєчасно та оперативно.

Другий етап – діагностика і всебічний психолого-педагогічний аналіз діяльності учнівсько-педагогічного колективу за минулий навчальний рік у розрізі поставлених мети і завдань. Психолого-педагогічний аналіз передбачає глибокий та детальний контроль за освітнім процесом в Малій академії народних мистецтв та ремесел, включаючи всі його форми та підбиття підсумків перевірок на педагогічній раді, засіданнях методичного об'єднання, оперативних нарадах, під час проведення індивідуальних бесід тощо.

Під час аналізу особлива увага звертається на:

- основні педагогічні умови підвищення ефективності виховного процесу;
- рівень його організації і здійснення (робота в студіях і секціях, діяльність методичної служби, впровадження інноваційних технологій та педагогічного досвіду);
- результативність освітнього процесу, творче ставлення до художньо-естетичної діяльності [3, с. 9].

Дані аналізу узагальнюються в наказах, методичних бюлетенях, обов'язково порівнюються з підсумками попередніх років.

Третій етап системи управління – планування роботи Малої академії народних мистецтв та ремесел. Зважаючи на поставлені мету і завдання, детальний психологічний аналіз, узагальнення даних діагностики, висновків і спостережень дирекції школи, рекомендацій та пропозицій керівників секцій та студій, складається перспективний план на рік та календарний план на місяць.

Четвертий етап – керівництво і контроль над позаурочним педагогічним процесом, спрямований на забезпечення належного рівня знань, умінь, навичок вихованців, рівня їх художньо-естетичної культури.

Керівництво і контроль за діяльністю Малої академії народних мистецтв та ремесел здійснює президент академії (директор школи), а також його заступники. Вищим органом управління є педагогічна рада.

Із метою ґрунтовного аналізу недоліків, виявлення їх причин та визначення шляхів подолання, створення належних умов подальшого розвитку виховного процесу відпрацьовується циклічність співбесід із кожним керівником секцій та студій. Передбачається певна система відбору інформації про стан діяльності Малої академії народних мистецтв та ремесел задля того, щоб опрацювати та проаналізувати виконання поставлених цілей та завдань, певних управлінських рішень, це зокрема:

- інформація про те, як здійснюється виховний процес під час діяльності Малої академії народних мистецтв та ремесел;
- випадки негативної реакції дітей на систему виховних впливів;
- стан творчої діяльності художніх колективів;
- стан матеріального забезпечення педагогічного процесу;
- стан науково-методичної роботи тощо.

Програма діяльності Малої академії народних мистецтв та ремесел, яка складається на рік, характеризується діяльнісно-творчим характером. У ній вміщуються:

- пріоритетні цілі та завдання, напрями діяльності для реалізації цілей;
- шляхи реалізації та визначення стратегії вдосконалення виховного процесу;
- діяльність щодо створення науково-методичного забезпечення;
- організація масових заходів та дозвілєвої діяльності;
- контроль за якістю реалізації цілей та аналізу результатів роботи.

Зміст управлінської, організаційної та контролюючої діяльності Малої академії народних мистецтв та ремесел знаходить своє місце в циклограмах та технологічних картах дирекції школи, керівників студій і секцій.

Система внутрішнього контролю здійснюється шляхом:

- визначення мети питання, яке вивчається;
- діагностики рівня знань, умінь і навичок вихованця;
- допомоги в оволодінні педагогічною майстерністю;
- вивчення результативності проведення масових заходів;
- своєчасного виявлення і виправлення недоліків в організації і здійсненні виховного процесу [2, с. 12].

Піктограма директорського контролю за виховним процесом, що складається на кожний навчальний рік, є показником обсягу питань, що підлягають контролю. Програма діяльності Малої академії народних мистецтв та ремесел на навчальний рік щодо питань управління виховним процесом є орієнтиром управлінських дій.

Управління виховним процесом у Малій академії народних мистецтв та ремесел передбачає і систему різноманітних видів діяльності, спрямованих на виконання навичок художньо-естетичної культури особистості школяра, на підвищення педагогічної майстерності керівників, науково-методичне забезпечення активно творчої діяльності дітей та молоді.

Така організаційно-управлінська діяльність сприяє забезпеченню кожного вихованця науковими знаннями, успішному оволодінню навичками художньо-естетичної культури. Заняття в Малій академії народних мистецтв та ремесел ґрунтуються на особистісній зацікавленості учня, його індивідуальних інтересах і здібностях, вільному виборі форм і методів діяльності, що формують мотиваційну сферу, розвивають художньо-естетичні смаки, почуття, вподобання; особистісно-гуманному підході, абсолютному визнанні гідності, неповторності кожної дитини; формуванні позитивної Я-концепції; оновленні змісту навчання шляхом створення авторських програм; розвитку творчої особистості засобами сугестологічної системи, що забезпечують психологічний, дидактичний, естетичний вплив на учнів; використанні нових освітніх технологій (співробітництва, проблемного навчання), оптимальному поєднанні традиційних і нетрадиційних форм.

Навчальні програми студій образотворчого мистецтва, вишивки, лозоплетіння, хореографії визначається поглибленим викладом тем, акцентуванням більшої їх частини на практичній діяльності, розвитку творчості, індивідуальній роботі. Типи занять та форми їх проведення - нетрадиційні (аукціон, заняття-подорож, заняття-захист, заняття-дослідження, тренінг тощо).

Студії образотворчого мистецтва, вишивки і лозоплетіння працюють за авторськими програмами. При їх створенні та реалізації враховуються:

- комплексність та глибина змісту;
- практична значущість предмета;
- логічний взаємозв'язок навчального та практичного компонента;
- використання нових освітніх технологій;
- інноваційний потенціал методичних розробок керівників;
- цілеспрямованість, систематичність, планомірність.

Головним завданням управління є створення, згуртування та розвиток учнівсько-педагогічного колективу, забезпечення умов для розвитку особистості вихованця, реалізація творчого потенціалу педагога і вихованця на основі співробітництва, співдіяльності та взаємодії, підвищення самостійності, ініціативи та відповідальності кожного члена колективу.

Основними шляхами реалізації цих завдань є система адміністративно-організаційного впливу (загальні інструктивно-методичні наради, педагогічні ради).

Особливої уваги надаємо вибору тем педради. Тематика педрад найрізноманітніша, наприклад:

- формування естетичної особистості школяра в системі діяльності Малої академії народних мистецтв та ремесел;
- діяльність колективу Малої академії народних мистецтв та ремесел щодо створення соціально-психологічних умов особистого розвитку вихованця;
- нетрадиційні форми навчання як засіб творчої організації діяльності учнів;
- педагогічне новаторство, інновації у вихованні.

Кожній педраді передують ретельна підготовка, яка включає:

- визначення та попереднє ознайомлення колективу з переліком питань на тему педради;
- оформлення методичного бюлетеня, виставки тематичної літератури.

Крім того, здійснюється:

- діагностування, анкетування, співбесіди з вихованцями, керівниками секцій, батьками з теми педради;

- аналіз викладання окремих дисциплін, проведення масових тематичних заходів, рівня концертної діяльності;

- упорядковане опитування вихованців для з'ясування рівня сформованості естетичних якостей;

- система перегляду і вивчення документації секцій і студій Малої академії народних мистецтв та ремесел, журналів обліку роботи, планування, планів-конспектів занять, протоколів педрад, засідань методичних об'єднань;

- система тематичних перевірок освітнього процесу, викладання окремих дисциплін, вибірковий контроль (організація безперервного вдосконалення фахової освіти та кваліфікації, рівень самоосвіти керівників студій, секцій; стан роботи з обдарованими дітьми, проблеми та перспективи);

- система вдосконалення методичного забезпечення діяльності Малої академії народних мистецтв та ремесел (засідання методоб'єднання, атестація педагогів, діяльність інформаційного центру тощо).

Аналіз результативності діяльності учнівсько-педагогічного колективу Малої академії народних мистецтв та ремесел здійснюється шляхом:

- співбесіди при директорі;
- збору інформації про стан виховного процесу в Малій академії народних мистецтв та ремесел;

- визначення критеріїв оцінки діяльності керівників, їх педагогічної майстерності (знання завдань і критеріїв позаурочної системи виховання, закономірностей вікового, анатомо-фізіологічного та психічного розвитку, розуміння суті, мети, завдань, форм, методів, принципів позаурочної освіти та виховання; вміння виявляти рівень вихованості вихованців, проєктувати розвиток особистості, аналізувати свою діяльність і діяльність вихованців, наслідки своєї роботи).

У системі управління позаурочним педагогічним процесом використовуються такі традиційні форми контролю, як відвідування занять, спостереження, співбесіди, тестування, тематичні перевірки тощо.

Отже, система управління освітнім процесом у Малій академії народних мистецтв та ремесел передбачає:

- планування роботи на діагностичній основі;
- систему планування студій і секцій;
- урахування результатів атестації керівників;
- контроль за станом методичної роботи, а також станом проведення занять;

- створення системи розвитку творчої особистості, традицій колективу, контроль за виконанням власних рішень і державно-нормативних документів.

Такий підхід дає змогу створити сприятливий морально-психологічний клімат у колективі, постійно вдосконалювати освітній процес та колективні форми управління.

Висновки. Отже, зважаючи на важливість та необхідність розвитку художньо-естетичної культури особистості учня на сучасному етапі розвитку суспільства, можемо зробити висновок, що формування естетичних смаків та інтересів, розвиток художньо-естетичної культури особистості школяра підвищується при систематичному використанні в секціях і студіях МАНМР різноманітних засобів музично-хореографічного виховання: бесід-повідомлень, бесід-ілюстрацій, бесід-обговорень, ігор, конкурсів, свят, перегляду відеофільмів, відвідування концертів, виставок та участі в них.

Таким чином, освітній простір Березнівської ЗОШ І – ІІІ ступенів № 2 Рівненської області, складовою якого є Мала академія народних мистецтв та ремесел, зумовив створення нового соціуму – середовища,

де діти живуть повноцінним життям, орієнтуючись на духовні цінності, об'єднуються для сприйняття і розуміння багатой спадщини національної культури, середовища, яке стимулює до відродження регіональних культурних традицій і становлення нового типу особистості із правом на самовибір. У зв'язку з цим можемо стверджувати, що ми маємо інноваційний заклад, який плекає творчу особистість, забезпечує умови для повноцінного інтелектуального, творчого, фізичного розвитку дитини, примноження культури і духовності в усій різноманітності національних і світових зразків; школу, де головною цінністю є дитина, культура та творчість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзенко Г. Ю. Проверьте свои способности / Г. Ю. Айзенко. – М. : Педагогика, 1992. – 173 с.
2. Аристова Л. Естетичне ставлення до мистецтва: теоретичні підходи / Л. Аристова // Мистецтво та освіта. – 2007. – № 3. – С. 18–22.
3. Афанасьев В. Г. Социальная информация и управление обществом / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1975. – 408 с.

4. Бех І. Д. Виховання особистості: становлення до духовності / І. Д. Бех // Наукове видання. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.

5. Бутенко В. І. Естетична освіта / В. І. Бутенко // Початкова школа. – 1993. – № 10. – С. 40–41.

6. Дем'янчук О. Н. Психолого-педагогічні проблеми естетичного виховання учнівської молоді / О. Н. Дем'янчук. – К. : Наукова думка, 2005. – 62 с.

7. Масол Л. М. Підготовка вчителя до поліхудожнього виховання учнів / Л. М. Масол // Мистецтво і освіта. – 2009. – № 2. – С. 2–6.

8. Миропольська Н. Є. Виміри сформованості художньої культури школярів / Н. Є. Миропольська // Мистецтво та освіта. – 2003. – № 1. – С. 20–23.

9. Рагозіна В. В. Діагностика базових компетентностей молодших школярів засобами музичного мистецтва / В. В. Рагозіна // Таврійський вісник освіти. – 2009. – № 2(2). – С. 184–190.

10. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : [навч. посіб.] / О. П. Рудницька. – К. : Міленіум, 2002. – 270 с.

Дата надходження до редакції: 16.02.2020 р.

УДК 37.01

DOI: 10.37026/2520-6427-2020-102-2-33-37

Юрій ЗАВАЛЕВСЬКИЙ,

доктор педагогічних наук, професор,

перший заступник директора

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», м. Київ

МІСІЯ ВЧИТЕЛЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІННІСНИХ ПРІОРИТЕТІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито актуальність вивчення соціально значущої проблеми для суспільства – місії вчителя в реалізації ціннісних пріоритетів Нової української школи. Виокремлено зв'язки конкурентоспроможності з авторитетністю, компетентністю, професіоналізмом, ставленням вчителя до праці. Акцентовано увагу на гострій потребі суспільства у вчителях-професіоналах високого рівня, які відзначаються спрямованістю на самовдосконалення та небайдужістю до оцінки своєї праці суб'єктами педагогічної взаємодії. Висвітлено ефективні механізми формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця, що допоможе визначити умови постійного вдосконалення педагогічної праці шляхом експериментального впровадження інноваційних технологій в освітній процес закладів загальної середньої освіти.

Ключові слова: освітня політика, професійні компетентності, конкурентоспроможність, інноваційні технології, інноваційне освітнє середовище, моделювання, комунікативність.

В статье раскрыта актуальность изучения социально значимой проблемы для общества – миссии учителя в реализации ценностных приоритетов Новой украинской школы. Выделены связи конкурентоспособности с авторитетностью, компетентностью, профессионализмом, отношением учителя к труду. Акцентировано внимание на острой необходимости общества в учителях-профессионалах высокого уровня, которые отличаются направленностью на самосовершенствование и неравнодушием к оценке своего труда субъектами педагогического взаимодействия. Определены эффективные механизмы формирования учителя как конкурентоспособного специалиста, который поможет определить условия постоянного совершенствования педагогического труда путем экспериментального внедрения инновационных технологий в образовательный процесс учреждений общего среднего образования.

Ключевые слова: образовательная политика, профессиональные компетентности, конкурентоспособности, инновационные технологии, инновационное образовательная среда, моделирование, коммуникативность.